

cial networks of these women is implicitly demonstrated to be important to the wage labour opportunities of men (e.g., p.76, p. 129-130). However, these stories are not explicitly referred to nor explained as such, with women instead often being referred to under the headings of ‘wives, mothers, and sisters’. Similar issues might be found for those interested in transnational governance (why is there no comparison to the legal developments in maritime sovereignty and the later development of environmental personhood, for example?) or for anyone interested in one of the many themes the book addresses, such as the rise of an environmental conservation movement (i.e., how does this relate to the history of global activist movements?). It is therefore important to emphasize not to lose sight of the beauty of the book in its entirety and the way it relates the specific history of the turtlemen to many wider historic developments. *The Last Turtlemen* is therefore a great resource for teaching, as it raises a plethora of questions and refers to a great variety of archival sources, from colonial sources, to oral history and personal archives. For someone who really enjoyed the book, I can only state that the book is worthy of many sequels.

Stephanie van Dam, Cambridge University

Lodewijk Petram en Samuël Kruizinga, *De oorlog tegemoet. Nederlanders en de strijd om Spanje, 1936-1939* (Amsterdam: Atlas Contact, 2020). 352 p. ISBN 9789045032559.

DOI: 10.18352/tseg.1206

‘Al die jongens hier willen godverdomme weg’, verzuchtte de revolutionair-socialist Henk Sneevliet in 1937: ‘ze willen allemaal naar Spanje’.¹ Daar was een jaar eerder een burgeroorlog uitgebroken tussen de democratisch gekozen volksfrontregering van socialisten, communisten en radicalen enerzijds en fascistische putschisten anderzijds. Terwijl die laatsten ruime militaire steun kregen van Hitler en Mussolini, kwam alleen de Sovjet-Unie de volksfrontregering mondjesmaat te hulp. Als reactie daarop trokken duizenden sympathisanten van over de hele wereld naar Spanje om de regeringstroepen te steunen. Zo ook bijna zevenhonderd socialisten, communisten en radicalen uit Nederland. Hoewel deze Spanjestrijders zichzelf zagen als antifascistische vrijheidsstrijders, zag het overgrote deel van de Nederlandse bevolking hen als extremistische *foreign fighters*.

1 K. ten Haaf, *In de geest van oktober. Het verhaal van Peter Drenth* (Groningen 1999).

In een nieuwe studie onderzoeken Petram en Kruizinga enerzijds wat de Nederlandse Spanjestrijders dreef, maar ook hoe de Nederlandse bevolking reageerde op de Spaanse Burgeroorlog en de pogingen van een kleine groep socialisten en communisten om mensen te werven om te gaan vechten in Spanje. Zij doen dat door de levens van een aantal Spanjegangers te reconstrueren en hun ervaringen te spiegelen aan de manier waarop de pers schreef over de burgeroorlog en de werving (het 'ronselen') van Spanjestrijders in Nederland.

Oudere literatuur over dit thema is vaak gebaseerd op interviews met communistische Spanjeveteranen. Petram en Kruizinga houden meer afstand en benadrukken dat Spanjestrijders lang niet altijd communist waren of werden gedreven door ideologische overwegingen. Zo waren er ook kansarme jongeren die in Nederland zó klem kwamen te zitten dat zij geen andere uitweg zagen dan naar Spanje te 'vluchten'. Zo waren er Marinus Onderwater, wiens vriendin zwanger was geworden, en Paul de Laat, die beschuldigd was van belastingfraude: 'Samen besloten ze het noodlot te ontvluchten. Spanje was een logische bestemming' (p. 83).

Een van de sterke kanten van het boek is de uitgebreide aandacht voor de manier waarop de Nederlandse pers en het publiek reageerden op de inspanningen van communisten om Spanjestrijders te werven. Sensationele en overtrokken krantenberichten, in combinatie met grote onduidelijkheid over het werkelijke aantal Spanjegangers, leidde tot grote onrust. Bij meerdere vermisingzaken in 1936 werd gevreesd dat de vermiste 'naar Spanje was gelokt'. In de meeste gevallen bleek daar niets van waar, zoals in het geval van een jongeman die stiekem de nacht bij zijn vriendin door had gebracht zonder dit aan zijn ouders te vertellen (p. 96). Juist dit soort anekdotes laten zien hoezeer 'Spanje' de Nederlanders bezighield.

Op meerdere plaatsen benadrukken Petram en Kruizinga 'dat de Nederlandse Spanjestrijders nooit de uniforme groep zijn geweest die de overheid, sommige kranten en de CPN, elk op hun eigen manier, meenden te zien' (p. 265). Toch lukt het Petram en Kruizinga uiteindelijk niet goed om de diversiteit onder de Spanjegangers goed tot haar recht te laten komen. Op basis van verschillende bronnen concluderen zij dat waarschijnlijk minder dan de helft van de Nederlandse Spanjestrijders lid was van de CPN (p. 136). Maar wie vormden dan die andere helft? Volgens Petram en Kruizinga waren zij 'voor een belangrijk deel nauwelijks politiek gemotiveerd' (p. 253). Hoewel het van grote waarde is om mensen als Onderwater en De Laat een plek te geven in de geschiedenis van Nederlandse Spanjegangers, is het omstreven of zij daadwerkelijk 'een belangrijk deel' uitmaakten van deze groep.

In feite richten Petram en Kruizinga hun onderzoek op twee categorieën Spanjestrijders: overtuigde CPN'ers en onfortuinlijke avonturiers. Daarbuiten

komen vrijwel geen andere Spanjegangers aan bod, afgezien van de sociaal-democratische jongere Krijn Breur. Het biografisch woordenboek 'Nederlandse vrijwilligers in de Spaanse Burgeroorlog', dat de levens van zo'n 650 Spanjestrijders omvat, noemt echter een groot aantal ideologisch gedreven Spanjestrijders van niet-communistische snit, waaronder sociaaldemocraten, links-socialisten, revolutionair-socialisten en anarchisten.² Juist zij tonen wat een bont geheel de ideologisch gedreven Spanjestrijders vormden.

Daarbij hadden niet-communistische Spanjestrijders de nodige invloed op de hoofdstroom van de socialistische arbeidersbeweging: de sociaaldemocratie. De burgeroorlog was jarenlang voorpaginanieuws in *Het Volk*, het dagblad van de SDAP, die verscheurd werd door de vraag hoe men zich tegen Franco kon verzetten zonder de stalinisten in de kaart te spelen. In die context was het extra pijnlijk dat leden van de Onafhankelijk Socialistische Partij, die zich in 1933 van de SDAP hadden afgescheiden, wél naar Spanje afreisden om aldaar het fascisme te bestrijden. Uiteindelijk accepteerde de SDAP dat sociaaldemocraten naar Spanje afreisden als medisch personeel en steun gaven aan het comité Hulp aan Spanje. Deze worsteling van de toch belangrijkste linkse partij in Nederland krijgt weinig aandacht.

Deze insteek leidt ertoe dat bepaalde incidenten niet volledig correct geïdentificeerd worden. Zo is er de zaak van Gerrit Schuring en Theo Wiering, die zich in december 1936 meldden bij de honorair consul voor Nederland in Madrid, na korte tijd aan het Republikeinse front verbleven te hebben. Ze vertelden de consul dat zij alleen maar naar Spanje waren gegaan om medische en technische hulp te bieden aan de Republikeinen, maar in plaats daarvan naar het front waren gestuurd. Op basis van hun verklaring en het verslag van de consul komen Schuring en Wiering naar voren als wat naïeve en onvoorbereide Spanjegangers. In werkelijkheid waren zij overtuigde revolutionairen (trotskisten), die vanwege hun politieke instelling zozeer door stalinisten werden dwarsgezet en bedreigd dat zij voor hun leven vreesden en besloten te vluchten. Hun besluit om naar Spanje te vertrekken was nota bene ingegeven door een advertentie van Hulp aan Spanje in *Het Volk*.³

De diversiteit onder de Spanjestrijders had dus beter in kaart gebracht kunnen worden, evenals de worsteling van veel sociaaldemocraten met Spanje. Andere thema's komen beter uit de verf, zoals de Nederlandse reacties op de Spaanse Burgeroorlog en de werving van Spanjestrijders, de beschreven levensloop van een select aantal Spanjestrijders en de reconstructie van de

² Nederlandse vrijwilligers in de Spaanse Burgeroorlog, <https://spanjestrijders.nl>.

³ Zie voor biografische gegevens over Schuring en Wiering ook B. de Cort, 'Biografieën van de leden van de Onafhankelijke Socialistische Partij (OSP, 1932-1935)' (2006, laatste bijwerking 2016) in het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis.

lange weg naar eerherstel voor de Spanjestrijders. Tot diep in de jaren vijftig werden zij namelijk als extremisten gezien en bleven zij staatloos omdat zij in vreemde krijgsdienst hadden gevochten. Zelfs Nederlanders die in de Waffen-SS hadden gevochten konden eerder aanspraak maken op hernaturalisatie dan veel Spanjeveteranen.

Bart van der Steen, Universiteit Leiden

David Onnekink and Gijs Rommelse, *The Dutch in the Early Modern World. A History of a Global Power* (Cambridge [etc.]: Cambridge University Press, 2019). 314 p. ISBN 9781107572928

DOI: 10.18352/tseg.1209

This book by David Onnekink and Gijs Rommelse sets out to give an introduction to early modern Dutch foreign policy. It is an accessible narrative of the history of the Dutch Republic placed in a wider international context. As a textbook, it has the merit of combining the Dutch, European and global scopes in the analysis. These different levels of analysis remain divided into chapters, however, and few connections are made between them. The book is largely based on secondary literature, yet that is not an issue since its aim is to provide a general overview of the history of the Dutch Republic in the early modern world. To achieve this goal, the work is divided into six chronological chapters from 1579 until 1795, each examining similar themes, such as Dutch history or European international relations. While a chronological division has the advantage of highlighting the evolution of each of these themes, it can also generate repetitions and render the narrative a little descriptive.

The authors take up the challenge of studying in parallel a wide array of topics and geographical contexts. The effort of bridging different historiographies, usually studied in isolation, should be commended in this case. As is expected in such an endeavour, some themes are more thoroughly discussed than others. For instance, the sections on the international dynamics in Europe and European diplomacy are strong. The authors demonstrate the highly personalized character of diplomacy in early modern Europe and the importance of individual social networks. Additionally, careful attention is given to identity formation and self-perception of the Dutch Republic throughout the chapters. The authors also show the non-national aspects of events shaping the Dutch Republic, such as the Dutch Revolt. Drawing from a wide range of artworks, the authors propose an object-based introduction to each chapter, which provides an original and tangible entry point into the Dutch Republic's history.